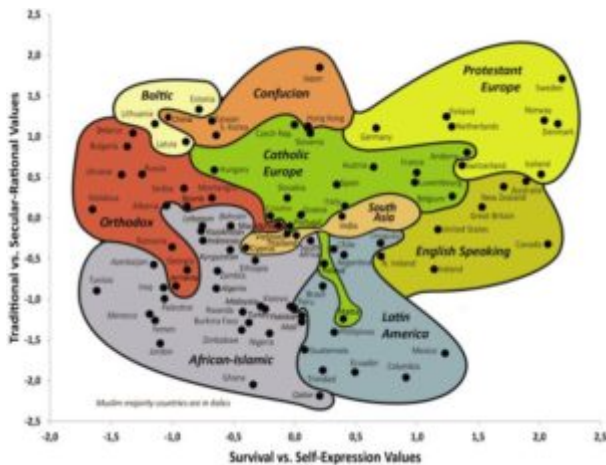

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

1ο μέρος: Η απώλεια της πρωτοκαθεδρίας της Δύσης

Διαβάζοντας το πολύ ωραίο βιβλίο της Μαρίας Νεγρεπόντη-Δελιβάνη «Το τέλος της οικονομικής κυριαρχίας της Δύσης και η εισβολή της Ανατολής» (εκδόσεις ΙΑΝΟΣ και Ίδρυμα Δημητρίου και Μαρίας Δελιβάνη, 2018), όπου εξηγεί την άποψή της για την παρακμή της Δύσης και την αναπόφευκτη αλλαγή της ισορροπίας των παγκόσμιων δυνάμεων που οφείλεται στην πολιτισμική παρακμή και τους οικονομικούς δείκτες, επιλέγοντας ως κρισιμότερη την πολιτισμική παρακμή, θέλησα να παρουσιάσω τις δικές μου σκέψεις που τείνουν στην ίδια κατεύθυνση, δηλαδή ότι η πολιτισμική παρακμή βρίσκεται στον πυρήνα της πτώσης. Οι σκέψεις μου δεν έχουν σχέση με την οικονομία καθεαυτήν, αλλά ούτε η οικονομία έχει σχέση μόνον με τον εαυτό της. Στα όρια της σχέσης της με τους υπόλοιπους τομείς της ζωής, προσπάθησα να ανιχνεύσω ένα μέρος των κοινωνικών διεργασιών μέσα στην παγκόσμια κρίση που ενισχύουν αυτή την άποψη και το αναπόφευκτο της πτώσης.

Στο παραπάνω βιβλίο (σελ. 17 και 18) αναφέρονται δύο φράσεις εύστοχες, η μία από τον Antonio Gramsci «Ο παλιός κόσμος πεθαίνει, ο νέος αργεί να φανεί, και σε αυτό το ημίφως εισβάλλουν τα τέρατα», και η άλλη από τον Alexander Fraser

Tytler (ήδη από το 1810 περίπου). «Η μέση διάρκεια ζωής των μεγαλύτερων πολιτισμών του κόσμου μας είναι 200 χρόνια. Μεγάλα έθνη αναπτύσσονται και στη συνέχεια παρακμάζουν. Οι λαοί περνούν από τη δουλεία στην πνευματική ανάπτυξη και στην τόλμη, στη συνέχεια από την τόλμη στην ελευθερία, από την ελευθερία στην αφθονία, από την αφθονία στον εγωισμό, από τον εγωισμό στην αυτοϊκανοποίηση, από την αυτοϊκανοποίηση στην απάθεια, από την απάθεια στην εξάρτηση και από την εξάρτηση στην επιστροφή στη δουλεία». Αυτές οι δύο φράσεις απηχούν συνοψιστικά – και μόνο σε αδρές γραμμές, βέβαια – μία ψυχολογική και πρακτική πραγματικότητα που αξίζει να της δώσουμε ιδιαίτερη προσοχή, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι όλες οι αυτές οι θεωρίες των κοινωνικών «κύκλων» (social cycle theories) που κάνουν τέτοιες διαπιστώσεις έχουν το αλάθητο. Η διαπίστωση των μέχρι τώρα συμβάντων δεν μπορεί να αποφασίσει οριστικά για το μέλλον, αλλά αυτό θα πρέπει να είναι θέμα ενός άλλου άρθρου.

Το ότι η πτώση και η επάνοδος στη δουλεία συμβαίνει μπορεί να παρατηρηθεί στην πράξη – θα έλεγα μάλιστα ακριβώς όπως το περιέγραψε ο παραπάνω – αν και ποτέ τα πράγματα δεν επαναλαμβάνονται επακριβώς όπως ήταν στο παρελθόν, γιατί μπορούν να εξελιχθούν ακόμη χειρότερα ή ίσως καλύτερα, μια και τίποτα δεν παραμένει στάσιμο. Ωστόσο, η στατιστική παρατήρηση δεν αρκεί για την κατανόηση του φαινομένου. Θα πρέπει να προσπαθήσουμε να διακρίνουμε τα ίχνη της παραβίασης της λογικής συνοχής του κόσμου που έχουν οδηγήσει επανειλημμένα (κυκλικά) σε αυτό το φαινόμενο. Αυτή η κατανόηση και μόνο θα μπορούσε να οδηγήσει σε οριστική λύση του προβλήματος. Οι αντανεκλαστικές αντιδράσεις που τείνουν στο να αντιμετωπίσουν μόνο τα αποτελέσματα δεν ωφελούν παρά μόνο επιφανειακά και παροδικά. Στην καλύτερη περίπτωση, μπορεί να ανακουφίζεται μία κατάσταση για μία γενιά, αλλά τα αληθινά προβλήματα συσσωρεύονται με τα χρόνια και οδηγούν σε κάποια επόμενη κρίση, μια ακόμη πιο δυσεπίλυτη κατάσταση. Σαν επίκαιρο παράδειγμα δυσεπίλυτης κατάστασης να αναφέρω τη σημερινή εξελιγμένη πολεμική τεχνολογία, που πλέον δεν μπορεί να

αντιμετωπιστεί με προχειρότητα και παροδικότητα, γιατί αν χρησιμοποιηθεί, θα γίνει ολοκληρωτική καταστροφή, δεν θα μοιάζει σε τίποτα με τους προηγούμενους πολέμους. Αυτή είναι μία σχεδόν ανυπέβλητη δυσκολία που δεν υπήρχε πριν από λίγες δεκαετίες και η οποία απαιτεί λύσεις σε μεγαλύτερο βάθος, αλλιώς θα είναι σαν να βγάζουμε ένα δαιμόνιο, για να εισβάλουν έπειτα άλλα επτά στη θέση του.

Σήμερα, λοιπόν, διεξάγεται μπροστά στα μάτια μας ένας ανηλεής πόλεμος ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις για την παγκόσμια κυριαρχία, την πρωτοκαθεδρία. Όπως πολύ σωστά αναφέρεται στο βιβλίο της Νεγρεπόντη-Δελιβάνη, η Δύση φαίνεται να χάνει την πρωτοκαθεδρία της στον κόσμο και να την καταλαμβάνει πιθανόν η Κίνα, εκτός αν συμβούν άλλα απρόβλεπτα γεγονότα. Η απώλεια όμως αυτής της πρωτοκαθεδρίας ή η αλλαγή της ισορροπίας των δυνάμεων δεν θα είναι ανώδυνη, θα σημάνει μεγάλες ανακατατάξεις στην καθημερινότητα και το βιοτικό επίπεδο των δυτικών χωρών. Ποια ακριβώς θα έπρεπε να είναι η στάση των ανθρώπων σε αυτές τις κοσμοϊστορικές αλλαγές;

Ποια είναι κυρίως η στάση των δυτικών ελίτ και γιατί η πτώση είναι αργά ή γρήγορα αναπόφευκτη; Αυτή η στάση των ελίτ είναι η εμφανής τάση να διατηρήσουν τον έλεγχο του κόσμου τους (του δυτικού κόσμου) και την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία τους με κάθε τρόπο. Εδώ πρέπει να τεθεί το ερώτημα αν αυτή η πρωτοκαθεδρία είναι ένα κίνητρο ικανό να πετύχει τον στόχο του. Θα έλεγα ότι σε καμμία περίπτωση δεν είναι, συμφωνώντας με την Μ. Δελιβάνη. Και θα εξηγήσω τη θέση μου:

Οι όποιες ελίτ (πολιτικές, οικονομικές, επιστημονικές και άλλες) ναι μεν διαμορφώνουν τα σχέδιά τους έξω από την κοινωνία και ενίοτε εναντίον αυτής, αλλά αυτοί οι σχεδιασμοί μπορούν να εκπληρωθούν μόνο μέσα από αυτήν. Χωρίς την συμμετοχή της κοινωνίας, εκούσια ή ακούσια, τίποτε δεν μπορεί να γίνει. Συνήθως, τα κίνητρα των ελίτ και των κοινωνιών είναι είτε διαφορετικά είτε όμοιας κατεύθυνσης (π.χ. οικονομική κυριαρχία για λίγους και εθνικισμός για τους πολλούς). Όμως όταν επέρχονται μεγάλες ανισότητες και στερήσεις, τότε η

κοινωνία αρνείται πλέον τη συμμετοχή στους όποιους σχεδιασμούς, γιατί ο άνθρωπος κινητοποιείται μόνο υπό δύο όρους διαζευκτικά: είτε από συμφέρον ή ανάγκη (ψυχολογικά ή υλικά) είτε από πνευματική ανάταση. Στην παρούσα κατάσταση κανένα από τα δύο δεν μπορεί να λειτουργήσει προς όφελος της δυτικής πρωτοκαθεδρίας, γιατί υφίστανται ορισμένα ανυπέρβλητα εμπόδια.

Πρώτο εμπόδιο είναι το ότι οι διάφορες ελίτ έχουν θεμελιώσει ήδη ποικίλα συμφέροντα και σχέσεις που δεν μπορούν να αλλάξουν εύκολα και καθιστούν την κατάσταση ανελαστική και εύθραπτη γι' αυτές, γιατί το πλέγμα των δημιουργημένων δυνάμεων και αντιλήψεων δεν μπορεί να ανατραπεί χωρίς κίνδυνο καταποντισμού τους. Τα ίδια τα δημιουργήματά τους είναι ανελαστικά από ένα σημείο κι έπειτα. Ας πάρουμε ως παράδειγμα ότι το δόγμα της συνεχούς ανάπτυξης δεν μπορεί να ανατραπεί ακριβώς τη στιγμή που κάποιος άλλος βρίσκεται πλέον σε πλεονεκτική θέση βάσει αυτού του δόγματος, όταν μάλιστα εμπλέκεται ολόκληρος ο πλανήτης σε αυτό και η δυναμική του είναι τεράστια. Δεν είναι δυνατό σε αυτό το σημείο να επικαλεστεί κανείς τις ξεχασμένες αρχές της ισότητας ή της γενικότερης ηθικής, γιατί κανείς δεν θα τον ακούει πλέον. Υπάρχει, εν τέλει, μία νοοτροπία κυριαρχικότητας στις ελίτ που δεν τους επιτρέπει αλλαγή στόχων και μέσων. Με άλλα λόγια, είναι στη φύση αυτής της σχέσης ανισότητας (ελίτ και κοινωνίας) να μην επιτρέπεται βελτίωση εκ μέρους των ελίτ. Η προσαρμοστικότητά τους έχει κάποια όρια.

Θα δώσω κάποια παραδείγματα από την ιστορία, που είναι ενδεικτικά της νοοτροπίας αυτής.

Το πρώτο είναι από την αυτοκρατορική Κίνα την εποχή της κατάκτησής της από τους Δυτικούς αποικιοκράτες, οι οποίοι ήδη από τον πρώτο πόλεμο του οπίου το 1836 την είχαν λεηλατήσει και εκμεταλλευτεί. Κιόλας τον 19ο αιώνα η Ιαπωνία είχε προβεί σε μεταρρυθμίσεις που την είχαν καταστήσει δυνατή και διέθετε πλέον ικανό στρατό και στρατιωτικό υλικό. Όταν το 1894 ξέσπασε η εξέγερση στην Κορέα, η Κίνα ως σύμμαχός της έστειλε αμέσως στρατεύματα με ένα ποταμόπλοιο. Αλλά στην Κορέα έσπευσαν και

οι Ιάπωνες, που βύθισαν το ποταμόπλοιο με τους Κινέζους στρατιώτες μέσα (βλέπετε «Κίνα, από την αρχαιότητα έως σήμερα», Patricia Buckley Ebrey, εκδ. Οδυσσέας, 1996, σελ. 299 επ.). Στον πόλεμο που ακολούθησε η Κίνα έχασε και, όπως λέει η παραπάνω συγγραφέας, θεωρεί ότι η ήττα της δεν οφειλόταν στα όπλα αλλά στην κινεζική ηγεσία και στρατηγική. Αλλά η ήττα δεν έμεινε μόνον εκεί. Πλην της Ιαπωνίας, και οι λοιπές μεγάλες δυνάμεις της εποχής άρπαξαν διάφορα εδάφη για να τα εκμεταλλευτούν, μεταξύ αυτών η Γερμανία, η Ρωσία, η Βρετανία και η Γαλλία. Έτσι, η Κίνα απειλείτο με διαμελισμό. Τότε είχε ανέλθει στον αυτοκρατορικό θρόνο ο 23χρονος ανηψιός της χήρας αυτοκράτειρας, ο οποίος αποφάσισε, συμβουλευόμενος κάποιους λογίους, να προβεί σε σοβαρές μεταρρυθμίσεις στην παιδεία, το εμπόριο, τον στρατό, τη διακυβέρνηση, την τεχνολογία και να εκσυγχρονίσει τη χώρα κατ' αναλογίαν των μεταρρυθμίσεων που είχαν κάνει οι Ιάπωνες στη χώρα τους και την είχαν κάνει ισχυρή. Είχε μάλιστα εκδώσει διάφορα διατάγματα σε αυτή την κατεύθυνση. Όμως η χήρα αυτοκράτειρα το έμαθε και επέστρεψε. Για να διατηρήσει την εξουσία της δυναστείας της, εκείνης των Μαντσού, έκλεισε τον ανηψιό της στη φυλακή και σκότωσε όσους βρήκε από εκείνους που του είχαν εισηγηθεί τη μεταρρύθμιση και ανέτρεψε τις μεταρρυθμίσεις που είχε κάνει. Φυσικά, όταν, λίγο αργότερα, ήλθε η κρίσιμη ώρα, δεν μπορούσε πλέον να αντιμετωπίσει την ξένη κατοχή. Θέλησε τότε χρησιμοποιήσει εναντίον των ξένων το κίνημα των Μπόξερς, αλλά αυτοί ήταν πολύ αδύναμοι για κάτι τέτοιο. Οι παραδοσιακές πολεμικές τους τέχνες και το μίσος τους απέναντι στους ξένους εισβολείς δεν επαρκούσαν για να αντιμετωπίσουν την τεχνολογική και οργανωμένη δυτική ισχύ. Θα έλεγα ότι η εξουσία είναι αρνητική απέναντι στις βαθιές αλλαγές που θα την αγγίξουν, πράγμα που την κάνει πολύ εύθραπτη και απροσάρμοστη στις κρίσιμες συνθήκες.

Το επόμενο παράδειγμα είναι από την άλωση της Κωνσταντινούπολης. Ο Κ. Παπαρηγόπουλος γράφει στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, εκδ. Γαλαξία, 1971, βιβλίο 13, σελ. 402 επ: «Οπωσδήποτε μέχρι των πρώτων του Μωάμεθ Β' εχθροπραξιών, ο

Κωνσταντίνος (Παλαιολόγος) ουδέν φαίνεται πράξας όπως παρασκευασθή προς τον αγώνα. Αλλά και τι ηδύνατο να πράξη;... Ιδίως εν τη αξιολογώτερα των κτήσεων τούτων, εν Πελοποννήσω, οι κυβερνώντες αυτήν τότε δύο αδελφοί του, Δημήτριος και Θωμάς, εδιχονόουν προς αλλήλους και ο πρώτος δεν εδίστασε ζητήση την βοήθειαν των Οσμανιδών... Δεν εστερείτο μόνον υλικών πόρων η Κωνσταντινούπολις, αλλά και ηθικώς ήτο ασθενεστάτη... αυτός όμως ο Κωνσταντίνος ωμολόγησεν εις τον Φραντζήν, ότι ουδένα είχε περί αυτόν σύμβουλον ή ειλικρινή ή έμπειρον, μεθ' ου να συσκεφθή εν ταις κρισίμοις εκείναις περιστάσεσιν... Ουδέ εφρόνει τα τοιαύτα μόνος ο όχλος, αυτοί οι μεγιστάνες ήσαν διηρημένοι... Οποία οικτρά των πραγμάτων κατάστασις, η μεν πόλις περιεζωσμένη υπό πολεμίου πανισχύρου, οι δε κάτοικοι αυτής τοσούτον εμπαθώς προς αλλήλους διηρημένοι».

Η πόλη αριθμούσε κατά την πολιορκία και την άλωσή της περίπου 70.000 κατοίκους, αλλά μαζί με τους περιοίκους που συνέρρευσαν για προστασία μέσα στην πόλη έφθασε να αριθμεί περίπου 200.000. Ενώ οι Οθωμανοί στρατιώτες ήσαν πάνω από 200.000 και με σύγχρονα όπλα. Από αυτά τα διακόσιες χιλιάδες άτομα μπόρεσαν να μαζευτούν όλοι κι όλοι μόνο 4.937 υπερασπιστές στους οποίους προστέθηκαν άλλοι 2.000 δυτικοί στρατιώτες, φθάνοντας σε σύνολο το πολύ 7.000. Οι καλόγεροι ήσαν πάρα πολλοί αλλά δεν πολεμούσαν, πλην λίγων. Όσοι από τον λαό ήσαν κατά της ένωσης της Δυτικής και της Ανατολικής Εκκλησίας προτιμούσαν να είναι υπό την κυριαρχία των Τούρκων παρά των Δυτικών, μισώντας τους ενωτικούς – και αντίστροφα. Ο λαός αγόταν και φερόταν από δεισιδαιμονίες και προλήψεις, όπως το ότι ένας Άγγελος με πύρινη ρομφαία θα ερχόταν να τους σώσει, όταν έμπαιναν οι Τούρκοι στην Πόλη. Μπορεί κανείς να διαβάσει στοιχεία και από τον Ρώσο ιστορικό Α.Α. Βασιλίεφ (Ιστορία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, εκδ. Πάπυρος, 1971 τ. 2, σελ. 274 επ.) και σε πολύ συνοπτική μορφή για το ζήτημα που μας απασχολεί από την Ελένη Γλύκατζη – Αρβελέρ (συνέντευξη στα ΝΕΑ και στον Μανώλη Πιμπλή, 29 Μαΐου 2010, διαθέσιμη στο διαδίκτυο:

<https://www.tanea.gr/2010/05/29/greece/kerkoporta-asteia-pragmata/>). Η παρακμή ήταν φανερή, αλλά η παρακμή ήταν κυρίως ηθική και πνευματική, η οικονομική και η στρατιωτική ακολουθούσε.

9/6/2021

Ιωάννα Μουτσοπούλου

Μέλος της ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ

εικόνα : Culture Map 2017 conclusive – wikimedia. commons